

FROM THE CHRONICLE OF THE CAPINOVO MONASTERY „ST. NICOLAI WONDERWORKER”

Pavlina Vladeva, pvladeva@gmail.com

Community centre „Nadejda -1869”, Veliko Tarnovo, Bulgaria

Abstract: The subject of this study is the chronicle of the Kapinovo monastery „St. Nicolai the Wonderworker”. The royal monastery was founded in 1272 with the patronage of King Constantine Tych-Assen. It is one of the oldest and largest Bulgarian monasteries. During the Ottoman rule, it was pillaged, devastated and set ablaze by kardzhalii (turkish outlaws). It was rebuilt twice in 1835 and 1856. During the Revival it was a significant spiritual, enlightenment and revolutionary center. It is closely linked to the struggles for an independent church, nationwide education and political freedom. In 1830 a monastery school was founded there. Freedom fighters sought refuge in the monastery: Velchova plot 1835, Captain Dyado Nikola's uprising 1856, Hadji Stavreva rebellion 1862. Under the Russo-Turkish wars (1877-1878) the monastery shelters refugees from the town of Elena, which was burned down by the Turks in November 1877. A Russian military infirmary for the wounded warriors was also organized. Lieutenant Colonel Georgi Ulagai and 32 Russian soldiers are buried in the yard of the monastery. Four monks from the holy cloister have reached the pinnacles of hierarchical service by being elected bishops. The monastery is seen as a fortress of Bulgarian spirituality and guardian of our cultural and historical heritage.

Keywords: Kapinovo Monastery „St. Nicolai the Wonderworker”, Independent Church, Abbot, Revolutionary Center, Bishop, Russo-Turkish Wars (1877-1878), Russian Military Infirmary, Refugees

ИЗ ЛЕТОПИСА НА КЪПИНОВСКИЯ Манастир „Св. Николай Чудотворец”

Павлина Владева, pvladeva@gmail.com

Читалище „Надежда 1869” Велико Търново, България

Резюме: Обект на проучване е летописа на Къпиновския манастир „Св. Николай Чудотворец”. Царският манастир е основан през 1272 г. с покровителството на цар Константин Асен -Тих Той е един от най-старите и най-големи български манастири. По време

на Османското владичество е ограбван, опустошаван и опожаряван от кърджалийски банди. Възстановяван е два пъти през 1835 и 1856 г. По време на Възраждането е значим духовен, просветен и революционен център. Той е тясно свързан с борбите за независима църква, национално образование и политическа свобода. През 1830 г. в него е открито килийно училище. Борците за свобода намират убежище в манастира: Велчова завера 1835, Въстанието на капитан дядо Никола 1856 г., Хаджи Ставрева буна 1862 г. По време на Руско-турската война (1877-1878) манастирът приютава бежанците от град Елена, опожарена от турците през ноември 1877 г. Руски военен лазарет за ранените войни е организиран. Подполковник Георги Улагай и 32 руски войника са погребани в двора на манастира. Четири монаха от светата обител са стигнали до върховете на иерархическото служене, като са избрани за епископи. Манастирът е крепост на българската духовност и пазител на нашето културно-историческо наследство

Ключови думи: Къпиновски манастир „Св. Николай Чудотворец“, независима църква, игумен, революционен център, епископ, Руско-турска война (1877-1878), Руски военен лазарет, бежанци

1. КЪПИНОВСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ“

Къпиновският манастир „Св. Николай Чудотворец“ е основан през 1272 г. според надпис върху източната фасада с покровителството на цар Константин Тих-Асен (1257–1277). Царският манастир е един от най-старите и най-големи български манастири, действащи и до днес. При падането на Търновското царство под османско владичество е опожарен и изоставен. През XVII в. манастирът е възстановен благодарение на упоритостта на селяните от съседните села. Тъй като турските власти не давали официално разрешение за възстановяване дейността на манастира, хората го изграждали през нощта, а новите манастирски сгради опушвали с огън, за да изглеждат стари. След това Къпиновският манастир е опожаряван още няколко пъти, но не е преставал да функционира. Най-ранният ценен паметник, произхождащ от Къпиновския манастир, е т. нар. „Къпиновски триптих-поменик“ е от 1700 г. Той е с размери 31/63 см. Първите сведения за историята на манастира са от края на XVII век и началото на XVIII век. Той разкрива важни моменти от историята на светата обител. „Поменикът-триптих има седем разпределения, по две колони в страни и три в средата: 1. – за православните християни ктитори и приложници; 2. – за усопшите слуги и старци манастирски; 3. - за архиереите; 4. – за

иеромонасите и монасите; 5. – за игумените; 6. – за монахините; 7. – за благочестивите християни.” (Tsonev, 1937, p. 18). През 1934 г. проф. Кръстю Миятев пише студия за триптиха-поменик. Днес той се съхранява в Националния археологически музей в София. В манастира се пазят ценни богослужебни книги. Красиви са запазените резбован фриз, олтарни царски двери с резбовани елементи, и резбован владишки трон от XVIII век, характерни за Тревненската резбарска школа. Манастирската църква е богата и с икони от XVIII и XIX в. В началото на XIX век започва обновяването на манастира по времето на Архим. х.Нефталим. През 1835 г. възстановяването на манастирския храм, жилищните и сервизните помещения, магерницата, мазите, килиите и други е дело на уста Коста Арнаут и двама майстори от Дряново – Пенчо и Рачо. Те построяват нова съборна църква „Св. Николай”. Тя е продълговата, еднокорабна базилика без купол, изградена изцяло от камък. На запад се допълва от открита нарктика с дървени парапети и колони. В преддверието на външната стена е изписан „Страшният съд” дело на еленския зограф Йоан Попович. Със средства на братя Хорозови от Елена през 1856 г. започва най-амбициозното строителство в манастира. Тогава са изградени днешните двуетажни жилищни постройки, като външната им стена е висока 8 м и дебела 1,5 м. Това е и причината манастирът да прилича отвън на крепост. През 1864 г. е построен параклисът „Въведение Богородично” – монументален и красиво зографисан храм. На западната стена на входа е разположен портрет на двамата ктитори с модела на построените от тях сгради. В двора има малък открит параклис със стенописи „Благовещение”. Пред параклиса са гробовете на Архим. х.Теодосий Хорозов и на Архим. Стефан х. Радков.

2. БЕЛЕЖИТИ МИТРОПОЛИТИ

Чест е за Къпиновската света обител като духовно-просветно огнище, че четирима бележити духовника служили в нея като архимандрити са достигнали върха на иерархическото служене в Българската църква като митрополити: св. Софроний митрополит

Врачански, Иларион митрополит Ловчански, Неофит митрополит Преславски, Иларион митрополит Неврокопски.

Св. Софроний митрополит Врачански (поп Стойко Владиславов) (1739-1813) е роден в град Котел. През 1794 г. за игумен на манастира „Св. Николай Чудотворец“ е избран Софроний йеромонах Котленски. През същата година е избран за митрополит на Врачанска епархия като Софроний Врачански. През 1803 г. заминава за Букурещ и служи като духовно лице. Епископ Софроний Врачански е приет от управляващите в Букурещ и от представителите на руското военно командване там за основен представител на българската общност. Среща се и с генерал Кутузов. Освещава знамето на Българската Земска войска. Софроний Врачански е пръв последовател на делото на Св. Паисий Хилендарски. Направил е два преписа на „История славянобългарска“ през 1765 г. и 1781 г. През 1806 г. в (Ръмник) днес град Римник Вълча Софроний Врачански издава първата печатна книга на новобългарски език „Кириакодромий“ („Неделник“). През 1861 г. пише автобиографичната си повест „Житие и страдание грешного Софрония“. На 31 декември 1964 г. Софроний Врачански е канонизиран от Българската православна църква.

Иларион митрополит Ловчански (Иван Иванов) (1800-1884) е роден в махала Горни Чукани – град Елена. През 1816 г. приема монашество като втори духовен син на игумена архимандрит х.Нефталим. В монашески постриг „Йоан Четец“ получил името Иларион. Служи при търновските митрополити на Гръцката патриаршия като дякон, иеродякон, архимандрит. От 1846 г. е протосингел на Търновската митрополия. През юни 1850 г. е въведен в епископски сан в храма „Св. Димитрий“ в село Арбанаси като Аксополски епископ. Две години по-късно той е избран за Ловчански митрополит, където светителствува 20 години (1852-1872). Той скъсва с Цариградската патриаршия и се присъединява към народните архиереи. През 1871 г. е председател на Българския Народен Събор в Цариград, който изработва основния закон на българската църква – Екзархийския устав. На 12.II.1872 г. е избран за първи български Екзарх.

Поради напредналата си възраст след 4 дни той си подава оставката. Избран е за Кюстендилски митрополит. Там работи 12 години до блажената си кончина в Кюстендил на 2.II.1884 г. Бил е най-възрастният депутат в Учредителното събрание 1879 г. Неофит митрополит Преславски е роден в село Церова кория. Замонашва се в Къпиновския манастир. Бил е протосингел на Иларион митрополит Ловчански. На 8 ноември 1865 г. избран за игумен на Етрополския манастир „Света Троица“. На 24 юли 1871 г. е избран за къпиновски игумен. Като мъдър клирик и църковник през 1871 г. е хиротонисан за епископ Преславски.

Иларион митрополит Неврокопски (Иван Пенчев) (1850-1925) е роден в село Церова кория. Приема монашеството в Къпиновския манастир на 6 декември 1871 г. Учи в Петропавловската духовна семинария в Лясковец (1873-1878) и в Одеската духовна семинария (1878-1884). Бил е учител в Солунската мъжка гимназия и в Одринското духовно училище. На 18 август 1891 г. е ръкоположен в иеромонашески сан в Цариград и е изпратен за председател на Серската църковна община. На 13 декември 1892 г. е възведен в архимандритско достойнство. На 24 април 1894 г. е ръкоположен за митрополит Неврокопски.

3. ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИ АРХИМАНДРИТИ

Архим х. Нефталим е роден в село Церова кория. Бил е един от най-забележителните игумени на манастира. Служил е най-продължително време 52 години (1794-1846). През 1795 г. манастира е опожарен, опустошен и разграбен от кърджалийските разбойници начело с търновския войвода Кара Хисикирата. Иконите и старите ръкописни книги са изгорени. Игуменът х. Нефталим взема само манастирския поменик-триптих и се спасява с монасите в близката гора. Х. Нефталим открива през 1830 г. килийно училище за подготовка на свещенослужители и учители (граматици). „Училищната дейност и оставените хроники определят манастира като ранен културен център, който пръскал духовна и светска наука и вън от манастирските стени“ (Aleksandrov, 1972, p. 9). Къпиновският манастир „Св. Николай чудотворец“ е между ония български манастири, закрилници на борците за политическа и свобода на народа ни.

Години наред той е давал убежище и закрила на десетки родолюбци с перо и оръжие в ръка в общата борба с поробителя. Историята на манастира е свързана с няколко от известните въстания. Манастирското братство начело с х. Нефталим и проигумена х. Теодосий подпомага игумена на Плаковския манастир „Св. Пророк Илия“ х. Сергей при организиране на „Велчовата завера“ през 1835 г. Поради предателство въстанието е жестоко потушено. Главният организатор Велчо Атанасов с помощниците си са обесени. Духовните лица х. Сергей и х. Теодосий са бити, изтезавани и затворени в Мъглижкия манастир „Св. Николай“, където умират от раните си. Двата манастира (наричани близнаци) са пострадали при разкриване на въстанието, много ценности са разграбени, сградите са опожарени.

Братя Хорозови Архим х. Теодосий (1820-1864) и Архим х. Кесарий (1823-1893) са родени в Елена. През 1855 г. Къпиновският манастир приема братя Хорозови. Те решават да предоставят бащиното си наследство на светата обител. Теодосий приема монашески постриг във Витлеем и става хаджия. Служил е като I свещенодякон в Цариград в (Българската дървена църква) „Св. Стефан“. През периода (1849-51) е йеромонах, а от 1851 г. е игумен на Осоговския манастир. Архимандрит х. Теодосий е избран от братята за игумен на Къпиновския манастир на 29 юни (1855-1864), а иеродякон х. Кесарий за негов помощник. „Те съборили старите ниски и тъмни килии от стария манастир и издигнали днешната грамадна и красива сграда. Тя е двуетажна, а от пътя има вид на триетажна. В нея са разположени 55 стаи и помещения с нависнали навън еркери. Някои от стаите са с резба. От към двора сградата е с дълги чардаци, подпрени на дървени колони и с издадени еркери от външната страна (Alexandrov, 1978, p. 25). Според д-р Константин Иречек „Новата двуетажна сграда, гледана от североизток с вид на триетажна, която завършва на юг с параклис, била равна на средновековен замък по стила на светогорските манастирски крепости (Irichek, 1899, p. 890). Влиза се през вход с дебела двукрила дъбова врата, обкована с големи тежки железни пулове.

Действителният външен изглед на сградата с високите зидове и типичните по тях бойни мазгали, внушава респект и коленопреклонение пред светата обител и нейните ктитори братята Хорозови. При родолюбивия игумен на Къпиновския манастир х.Теодосий са намирали богат прием, братско съчувствие и материална подкрепа водачите на въстанията: Капитан дядо Никола Филиповски и неговите въстаници през 1856 г. са посрещнати в манастира и са снабдени с хляб и хранителни продукти. През 1862 г. Къпиновският манастир приютява въстаниците от четата на х. Ставри Койнов от Сливен. Х. Теодосий ги снабдява с оръжие, дрехи и медикаменти. „Търновският мютесарифин Хасан Таксим изпратил добре въоръжена потеря, която обградила манастира и околностите. В неравната борба на място са паднали 35 души от четата. Заловените живи четници били хвърлени в затвора. Х. Ставри Койнов заедно със знаменосеца Тодор Бочоглу от Горна Оряховица успели да избягат в Балкана. Игуменът на Петропавловския манастир иеромонах х.Йосиф и иеромонах х. Теодосий Иванюков били задържани и изпратени в Диарбекир. Жестоко е бил изтезаван и бит игумена на Къпиновския манастир архим. х. Теодосий Хорозов в Давидовия хан в Търново. С богат откуп на следователя е бил освободен. С напълно разбито здраве той се върнал в манастира, а х. Ставри като руски поданик бил освободен.” (Alexandrov, 1978, pp. 92-94). Трите въстания вписват името на светата обител в героичната епопея на борбата против османското владичество.

Многократно манастирските килии и трите скривалища са приютявали апостола на свободата Дякон Игнатий – Васил Левски, Ангел Кънчев, отец Матей Преображенски, Филип Тотю, които са намирали подслон в манастира. Къпиновският манастир играе активна роля при подготовката на Априлското въстание през 1876 г. Архим. Стефан х. Радков събира помощи. Архим. х.Теодосий активно се включва в общонародната борба за независима българска църква. Скъсва връзките с Цариградската патриаршия, като се отказва от ведомството на търновския гръцки митрополит. Във вестник „България“ от 29 март 1861 г. се съобщава, че: „Свещениците скъсват с гръцкия владика Григорий и на 19 март проклинат в църквите гръцкия патриарх; за представители на Търновска епархия в Цариград са избрани Пахомий от Рилския

манастир, х. Теодосий – игумен на Къпиновския манастир и поп Петко от Търново. Търновската църковна община след 1860 г. се новоорганизира, като централна община, начело с председател – архимандрит х.Теодосий, секретар – Никола Златарски и касиер – Пандели Кисимов." (Alexandrov, 1978, p. 58). Този исторически факт говори от каква забележителна личност е ръководен Къпиновския манастир. Архим. х. Кесарий Хорозов е роден в Елена (1823-1893). Приема монашески постриг във Витлеем и става хаджия. Служи в Цариград в (Българската дървена църква) „Св. Стефан“. Архимандрит х.Теодосий е избран от братята за игумен на Къпиновския манастир 1855 г., а иеродякон х. Кесарий за негов помощник. След смъртта на Архим. х.Теодосий от 1864 г. до 1866 г. х. Кесарий е игумен на Къпиновската света обител. Архим. х. Кесарий възстановява Мерданския манастир „Св. 40 мъченици“ и живее в него до смъртта си.

„На 8 април 1873 г. бележитият възрожденец и борец за самостоятелна българска църква Търновският митрополит Иларион, бивш епископ Макариополски на път за Елена, е посетил Къпиновския манастир. В манастира е пристигнал на Великата сряда след обед. На другия ден – Великият четвъртък той служел в манастирския храм. Радостта на братството е била голяма – за първи път те се почувствали напълно независими от бившите търновски митрополити-гърци." (Alexandrov, 1978, p. 112).

Архим. Стефан х. Радков (1838-1908) е един от последните бележити игумени на Къпиновския манастир. Роден е в село Церова кория. Завършил е Одеската духовна семинария на манастирски разноски. Игумен е от 1874 г. до 1906 г. Ред години той едновременно с игуменството е и протосингел на Търновската митрополия още по времето на Иларион Макариополски, който е негов духовен отец. В църковната администрация той стига до най-високото стъпало. След смъртта на митрополит Иларион Търновски, бивш епископ Макариополски през 1875 г. той остава за архиерейски заместник.

Архим. Стефан х. Радков поема и ръководството на новооткритата духовна семинария в Петропавловския манастир, край град Лясковец. В едно с епархийските духовни съветници полага похвални грижи за устрояването, ръководството и издръжката на първото духовно учебно заведение у нас. Същевременно е протосингел на Климент Браницки (Васил Друмев), управляващ Търновска епархия. „Ползвал се е с широка известност като църковен и обществен деятел. Имал е подвижен и буден ум и е умее да се сближава еднакво с видни българи, турци и дори гърци.“ (Alexandrov, 1978, p. 59).

В спомените си Иван П. Церов пише: „Под вещото ръководство, неуморната грижа и преданост за манастирското стопанство: ниви, лозя, зеленчукови и овощни градини, гори, пчелници, стада говеда, коне, кози – будното око на покойния дядо Стефан х. Радков надничало навсякъде – подреждал, напътствувал, ръководил и затова тази света обител била издигната в стопанско отношение и се ползвала с голяма почит.“ (Tsonev, 1937, p. 32).

Освободителната за България Руско-турска война архимандрит Стефан х. Радков посреща с голяма вяра за цялостното освобождаване на поробенния народ. По време на войната архимандрит Стефан помага за настаняване на бежанците от Южна България. След края на войната в Търново се създава комитетът „Единство“ в който влизат: Любен Каравелов, Стефан Стамболов, Драган Цанков, Цани Гинчев, Сава Ил. Сирманов, архимандрит Стефан, д-р Стат Антонов и други. „Първото управително тяло било избрано единогласно в състав почетен председател архимандрит Стефан, председател д-р Стат Антонов, подпредседател Цани Гинчев, касиер Никола Икономов, секретар Стефан Стамболов. Особена комисия изработила устав на комитетата „Единство“. След приемане на устава, пристъпило се към разширяване се комитетската мрежа в България и Източна Румелия. За организатори на комитетата в Горна Оряховица били определени Калчо Тасков и архимандрит Стефан. При избухване на Кресненското въстание нуждата от оръжие станала голяма, в Горна Оряховица архимандрит Стефан и Димитър П. Иванов събрали 6800 гроша в помощ за купуване на оръжие.“ (Alexandrov, 1978, p. 61).

Особено близки връзки е имал с революционера и политика Стефан Стамболов и с неговите първи съмишленици. Благодарение на тези връзки през 1893 г. княз Фердинанд със съпругата си княгиня Мария Луиза са посетили Къпиновския манастир, където са пренощували. Веселото ромолене на реката приятно погалило слуха на княгинята и тя пожелала за в бъдеще името и да е Веселина, а не Сенокос или Дренска. С това име реката е позната и до днешни дни. Днес в манастира може да се види стаята на Фердинанд с подарените по-късно от него френски мебели. „Преди и след Освобождението архимандрит Стефан богато ползвал големите си връзки, за да издигне Къпиновския манастир в културно и стопанско отношение. Той успява да обогати твърде много манастира и да го превърне отчасти и в център на политика и държавност, място за срещи на министри, политици, регенти, индустриалци, писатели, поети и хора на изкуството, които са прекарвали много почивни дни при богата протоколна обстановка.” (Alexandrov, 1978, pp 61-62). Иван Церов (1857-1938) е роден в село Церова кория. Завършва богословското училище към Лясковския манастир. Учителства в Габрово, Свищов, Варна и в и родното си село. От 1890 г. е инспектор към Варненското учебно окръжие. Издава „Христоматия по българска литература за средните училища”. В периода (1909 –1912) е кмет на град Варна. По време на мандата му започва строителството на новата театрална сграда. Полога се основния камък по каптажа на варненския водопровод. Изграждат се нови улици, канализация и обществени сгради. Основен дарител е за изграждането на Девическата гимназия във Варна. За голямото гостоприемство и стопанските възможности на манастира пише в своите „Спомени и бележки” Иван Церов: „В Къпиновския манастир той постъпил през есента на 1872 г. Заварил няколко момчета на негова възраст, ученици, но те служели в общата калугерска трапеза. На Церов определили да бъде главен певец в църквата. Дали му особена стая за нощуване, и то най-хубавата към реката срещу водопада. Възложили му и длъжност келар, за която другите момчета му завиждали, защото той държал ключовете за одаята, в която се пазели: сладкото, захарта, кафето, вкусните бялове, пастърма, наденици, маслини, преварена ракия и други неща за гости, които посещават манастира.

А такива посещавали ежедневно манастира. Покрай манастира е минавал пътя Елена – Търново и Елена – Горна Оряховица, където по онова време са били съсредоточени седмични пазари в петък и събота. Манастирът по него време бил богат и един от хубавите в околността. Лозята, особено на манастира бяха много, големи дебели бъкви пълнеха широката хладна изба... В пчелина под гората бучаха многобройни кошери с пчели, в широкия двор и около манастира гвакаха рояци гъски, патици, пуяци, токачки и всякакви други домашни птици. Големи стада кози, свине, овце, крави, хергелета нахлуваха в оборите и кошарите. Магерницата (готварницата) била препълнена с месо и зеленчук за готвене. Всеки ден влизали в манастира еленски чорбаджии, някои от които били на турска служба. Тука те нощували." (Stanev, 1942, pp. 132-133). Особено се оживявал манастира по време на храмовите празници „Въведение Богородично“ (21 ноември), и „Св. Николай“ (19 декември), както и по време на традиционните гостувания на групи от околните селища, най-вече градинарите, които отивали в чужбина на работа. „Те са посещавали манастира през дните на Коледния и най-вече през Великия пост преди да напускат главите на семействата България на път за Русия, Румъния, Унгария и други места, където подреждали хубави зеленчукови градини. В манастира скъпите гости са посрещани от братята сърдечно. Приготвяли са обилна храна и са ги черпили с манастирско вино от сорта „коркорко“, като като специалитет на манастирската изба. Гостите благоговейно присъствали на отслужените свети литургии за здраве. Записвали имена за поменуване при богослужбите през цялата година. Поднасяли скъпи подаръци на манастира. От това сърдечно общуване духовно се обогатявали вярващите, а манастирът получавал известна материална подкрепа. На храмовите празници Въведение Богородично и Никулден гостите са гощавани с традиционния солен шаран и прясна речна риба. С тези взаимни общувания особено през годините на робството се е поддържала здравата връзка между манастира и вярващите.

Под прикритието на тях са слагани на разглеждане и въпроси около борбите за църковното и политическото ни освобождение.

Поробителите трудно са прониквали в тия среди, затова традиционните гостувания в манастира са играли голяма роля и в подготовката за освобождението ни от петвековното робство. Монасите от Къпиновския манастир добре са изпълнявали и тази народополезна задача. Мълвата за тия взаимни отношения между монаси и вярващи и до днес се шири из околностите. Покрай чутото хубаво пение в храма, богатата гощавка, в съзнанието на народа са се запаметили отделни фигури из средите на монасите, колкото с тяхната религиозност, толкова и със заслугите им за освобождението ни." (Alexandrov, 1978, pp. 119-120). Иван Церов е описал как са обработвани манастирските имоти: „... ниви 344 дка, гора 1257 дка, лозя 12 дка, пасища 29 дка и овощни градини 44 дка... По-рано обработването на имотите: жетва, вършитба, копане, гроздобер, чистене на царевича - всичко това извършваха околните села доброволно и радостно. Свикваха се големи тлъки. В празнични дни млади и стари се събираха и под звуковете на свирки, тъпани, кавали, гъдулки дружно отиваха в манастира, разпределяха си работата и посред голяма веселба извършваха безплатно манастирската работа. Наградата им бе тая, че манастирът стотвяше казани с ястия (овни, юници или др.), и отваряше хубавите вина в избите. Умореният народ от работата вечерта се нахранваше царски, пийваше винце, па посред хоро и веселба се разотиваше дома по селата." (Stanev, 1942, p. 134).

4.РУСКО-ТУРСКАТА ВОЙНА 1877-1878 И КЪПИНОВСКИЯТ МАНАСТИР

От спомените на Никола Хр. Михайловски, братовчед на писателя Стоян Михайловски, научаваме, че на архимандрит Стефан х. Радков се паднала високата чест като архиерейски заместник в Търново да посреща и поздрави със слово Главнокомандувания освободителните руски войски – Николай Николаевич. „Мнозина не знаеха кой е Николай Николаевич. Когато им бе обяснено, че той е брат на царя и главнокомандуващ на войските, всички можаха да си обяснят голямото значение на това посещение. Той иде да се короняса за български цар!... На Дж. Макгахан, специален кореспондент на „Дейли-нюс“, когото придружавах, бе определено място точно при разцепената

скала на Хисара (Царевец), където духовенството трябваше да приветствува високия гост. Топовни гърмежи възвестиха пристигането на царския брат и мощното „ура“ на войниците несмолкаемо придружаваше приближаващата се грамадна свита от генерали, сред които се издигаше високо мощната фигура на царския брат. Той идеше бавно и се вгледваше в народа, който мълчаливо стоеше на колене и се кръстеше. Гледката от шествието на процесията предизвикваше тръпки и напомняше влизането на Исуса в Иерусалим. Точно на определеното място пътят се прегради от духовенството и архиерейският заместник архимандрит Стефан застана пред него и с разтреперан глас произнесе обичайното божие благословение: посочи му дворците на Трапезица, в които са обитавали неговите предшественици, и пожела достойно да носи короната на българските царе. А тъжният отглас на черковните клепала като че будеше духовете на тия царе. Аз се почувствах в студени тръпки: видения се мяркаха пред погледа ми. В това време една дама си проби път и пусна два гълъба над главата на избраника." (Mihajlovski, 1949, p. 626).

От разказа на Никола Михайловски научаваме с какво вълнение и радост монашеското братство с отец Серафим посреща руските освободители в Къпиновския манастир. Отец Серафим споделя: „...милостивият бог ги доведе при нас да ги благословим и изпратим с молитви из нашата земя. Тук той не можа да завърши думите си от вълнение. Заведе ме в гостната си стая, отвори един дървен долап, приспособен за молитвеник, от който извади иконата на Възкресението Христово и я целуна: С тая икона каза той, посрещнахме освободителите, която всички поред я целунаха. Целунете я и вие! Аз взех иконата и с благоговение се прекръстих и я целунах. „Тя ще остане в тоя иконостас, продължи той, за да напомня за вечни времена възкресението и на България – и за ония които дойдоха и умряха за нашата земя...Тия хора, шепнеша той, с недовършени думи от вълнение заслужават да бъдат почитани като светци.“ (Mihajlovski, 1949, pp. 627-628).

Полковник Фьодор Михайлович де Прерадович е командир на I-ва бригада на българското опълчение, в което влизат 6 дружини по време на Руско-турската война (1877-1878).

В своя военен дневник той пише, че на 17 януари 1878 г. пътува до Елена и се налага да пренощува в манастира „Св. Никола“. „Широкият манастирски двор е опасан с яка каменна стена с тежки дъбови врати. Фасадата и прозорците на главното здание гледат към стръмнината, по каменистото дъно на която се носи същият поток, който тук образува малък водопад. Срещуположният скалист бряг, устремен към върховете, изцяло е покрит с девствена гора от всякакви широколистни видове. Сигурно строителят и първият настоятел на манастира е бил голям любител на природата. Трудно е да се намери нещо по-живописно от местността, заобикаляща равнината с манастирските постройки. В оградата освен малка бедна църква и няколко хамбара и склада се намира също дом за богомолци и пътници. Това е доста голяма двуетажна постройка, долепена към главното здание. Монасите са пет души. Архимандритът още доста здрав и бодър старец, дава на останалите братя пример за въздържание и трудолюбие. Той не се стеснява да върши лично най-груба работа. Като ни настани в своята килия и се разпореди за обед, уважаваният старец ни предостави за услуги един млад послушник, а сам отиде в храма да служи всенощна служба.“ (De Preradovic, 1977, p. 250). Радушният прием, гостоприемството и топлото отношение на монасите впечатлява полковник Фьодор Михайлович де Прерадович и той дава дарение - своята лепта на светата обител.

Подполковник Лев Матвеевич Байков е участник в Руско-турската война. Сражава се на Шипка, участва в боевете при град Елена. В края на военната си кариера достига до генерал-лейтенант. Изявява се като военен писател. Мемоарите му „Дела у Елены и Златарицы и Тырново и Шипка“ са отпечатани във „Военный сборник“ 1878 г. и във „Вестник Европы“ 1853 г. По време на Руско-турската война покрай манастира са минали много руски войски на път за Елена. През 1877 г. край Елена са се водили тежки боеве. Манастирите не са били безучастни към бежанците и към самите руски войски. Населението потърсило убежище в двата манастира Къпиновски и Плаковски и в солидните колиби из „Еленските лозя“ в съседство на двата манастира.

Двата манастира са приютили част от избягалото население не само с подслон, но са го снабдили и с храна. На 24 ноември 1877 г. Л. Байков пътува от Търново за манастира „Св. Никола“ и описва нерадостната съдба на бежанците, избягали от турците след тежките боеве при Елена. „По пътя към манастира се точеха върволици коли за снаряди, транспортни коли и проч. От време на време срещяхме натоварени с различни багажи коли на българи всяка кола се теглеше от два бивола, завити заради студа с чулове – те гледаха с безразличие с големите си очи и бавно пристъпваха. Редом вървяха старци или жени, които с резки гърлени викове подкарваха биволите, като от време на време ги удряха с пръчките, след всяка кола вървяха мъже и жени, прегърбени под тежестта на товара на гърба си. Много жени бяха задянати с цедилки, от които стърчаха детски къдрави главички или се чуваше писък и плач на бебета; редом с майките подскачаха по-големи деца и си духаха на ръчичките заради студа.“ (Tutyundzhiev and Tsoneva, 2017, p. 149). Светата обител и близката околност приютява еленчани и техните семейства, както и добитъка им. Напуснали в този трагичен момент родния дом еленчани получават подслон, храна и сигурност. „Наоколо навсякъде имаше биваци на бежанци; край всяка кола около огъня седяха семейства, които си готвеха или си топлеха ръцете и краката; накъдето и да погледнеш – кози, овце, разпрегнати коне, биволи, напразно търсещи тревички или сухи листа и клони от храстите. Отвъд реката, която течеше край манастира между отвесни розовати брегове, също имаше много биваци, бежанци и стада; навсякъде се виеше дим от огньовете и като синкава пелена се разстилеше над тази пъстра картина, скриваща подножието на стърчащите зад манастира великани (Tutyundzhiev and Tsoneva, 2017, p. 149).

Руският Червен кръст организира военен лазарет, за да се лекуват ранени руски войници и офицери в двора и килиите на манастира. „А при манастира „Св. Никола“ видяхме много пъстра картина: на поляната пред манастира, от двете страни на шосето, се бяха разположили на бивак пехота и артилерия; войниците носеха от близките храсталаци клони и си правеха колиби; имаше също разпрегнати лазаретни и празни транспортни коли; върху постлани на

земята рогозки имаше купчини чували с провизии.” (Tutyundzhiev and Tsoneva, 2017, p. 149). Л. М. Байков е описал подробно и точно военновременния лазарет, разположен в манастирския двор. След ожесточените боеве при Елена има много ранени руски войници и офицери. Виждаш жертвите – жестокото лице на касапницата-война. „Над портите на манастира се развяваше голям бял флаг с червен кръст. Втрешността на манастира ни показа съвсем друга картина. В първия двор имаше много впрегнати коли, постлани със слама и чакащи реда си, за да влязат във втория двор, където преди всичко се набиваше на очи голяма шатра с развяващ се над нея червен кръст. Около шатрата на земята бяха наредени носилки с безмълвно лежащи на тях войници, завити със шинели – кой превързана глава, кой с бинтована ръка с праметната през врата превръзка; групички по-леко ранени седяха на земята или стояха, подпрени на стените; между тях сновяха милосърдните сестри със сиви рокли, с бели касинки на главите и ленти с червен кръст на ръцете. Към шатрата една след друга пристигаха коли; внимателно вдигаха ранените с носилки и ги слагаха върху сламата, след което колите се местеха в първия двор, а на тяхното място идваха други. Въпреки, че отстрани в двора имаше и други коли, и хусаривестовои, и казаци, въпреки, че сновяха различни хора, дошли по различна работа, тук цареше пълна тишина; ако говореха, то винаги много тихо; даже конете сякаш разбираха, че не трябва да безпокоят ранените и мълчаливо стояха с наведени глави. Тишината се нарушаваше само от ясният глас на доктора, който седеше на една масичка до шатрата и извикваше фамилията на ранените, на които е дошъл редът да се евакуират (Tutyundzhiev and Tsoneva, 2017, p. 150).

Лев Байков с голяма симпатия е обрисувал образите на медицинските сестри и тяхната самоотвержена дейност в Къпиновската обител: „Сестрите, (които бяха три) живееха в килия със същите размери като моята; съседната килия бяха превърнали в склад за превързочни материали и медикаменти... Голяма част от ранените, повечето тежко, бяха откарани предишното денонощие в Търново; в момента сестрите превързваха останалите; не можех без умиление да гледам колко нежно, меко и в същото време със сигурна ръка те си вършеха работата.

Превързваха младо войниче, от долната част на гърдите на което вече бяха извадили кършума. Две от сестрите, госпожите Ю. и Е., светски особи, доста млади и хубави, отхвърляйки неуместното стеснение, правеха превръзката забележително добре, сякаш цял живот не са се занимавали с нищо друго." (Tutyundzhiev and Tsoneva, 2017, p. 166). Виждаме новата руска жена, оставила родината, близките, всички удобства. По време на войната тя намира ново поприще. Включва се доброволно да помага на ранените и болните. Изпълнена е със смелост и търпение, обич и самопожертвование. Нейният безкористен подвиг е достоен за възхищение и възхвала.

Тежки са били загубите на руската армия в сражението при село Марян и Елена „От 36-и пехотен Орловски полк били убити 474 и ранени 403 войници. Загинали 16 офицери и други 15 били ранени. Загинали или попаднали в плен били: полковник В. Н. Клевезал (командир на полка), щабскапитаните Розов, Домбровски, Середенко, капитаните Разнатовски и Щепански, поручик Романовски, подпоручиците Мзиев, Дацкевич, Москалев, Ласкевич, Николски, прапорщиците Степанов, Жилински, Горнич-Горнишки, Сотски. От 34-ти пехотен Севски полк с командир Едуард Викентиевич Жиржински са били убити 455 и ранени 382 войници. От офицерския състав загинали 6 и ранени 11 души. В боя са загинали подполковник Улагай, щабскапитан Томкевич, капитан Вроцки, поручик Ушков, подпоручик Арсений Ярошенко и прапорщик Мерхилев." (Stanev, 2006, p. 173).

В манастирската кондика са записани имената на прославения във войната край с. Долни Марян подполковник Георгий Улагай, на 10 руски войници от 36-и пехотен Орловски полк – Полтавска губерния и на 22 руски войници от 34-и пехотен Севски полк – Курска губерния. Всички те са погребани в двора на манастира. След Освобождението на България Олга Улагай - вдовицата на Георги Улагай идва в България и в памет на съпруга си оставя в Къпиновския манастир: голям позлатен напрестолен кръст с надпис: „Помяните павшего на поле брани полковника Георгия Улагая“, позлатен св. потир, дискус, копие, лъжичка звезда, голямо и малко Св. Евангелия, подвързани с тъмно-червено кадифе и обковани със сребро, един комплект свещенически одежди

от тъмно-червено кадифе, един комплект дяконски одежди от тъмно-червено кадифе. Върху първата страница на голямото Евангелие четем следното: „В княжество Болгарию, город Елена, монастырь Св. Николая, близ г. Тырново на сто пятьдесят рублей серебряных. Из города Обаяна, Курской губернии, Российской империи. От вдовы полковника Ольги Улагай.” (Stefan Metropolitan, 1972, p. 5). Къпиновският манастир вписва своето име в героичния летопис на Освободителната война и с имената на руските войни, жертвали живота си за нашата свобода.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

През 1953 г. е възстановена българската патриаршия. Новоизбраният български патриарх Кирил, извършва през месец октомври символично приемане на патриаршеския пост от последния български патриарх Евтимий, като първо посещава Великотърновската епархия. По време на това посещение на 10 октомври 1953 г. той удостоява с внимание и Къпиновската Света обител. На 29 октомври 1972 г. е чествана 700-годишнината на манастира. В юбилейното тържество взема участие вторият български патриарх Максим. Къпиновският манастир „Св. Николай Чудотворец” се гордее с двама светци на българската църква, служили в него: Преподобни Сергей Къпиновски, чийто гроб още не е открит, и св. Софроний Врачански – просветителят и будителят на българския народ. Днес Къпиновският манастир - тази крепост на българщината посреща хиляди туристи. Той е пристан на вяра и благочестие и източник на народностно възпитание. Хората идват да се поклонят пред свящото дело на знайни и незнайни българи – борци за независима църква, българска просвета и политическа свобода. Да се насладят на прелестите на Еленския Балкан, на вековната архитектура и възрожденските стенописи.

LITERATURE (ЛИТЕРАТУРА)

- Alexandrov, N.**, (1972). The Kapinovo Monastery through the centuries (in Bulgarian). In: Church Gazette 1972, issue 5, 9. / [Александров 1972 : Н. Александров. Къпиновският манастир през вековете. В: Църковен вестник 1972, бр. 5, 9.]
- Alexandrov, N.**, (1978). Stories of the two neighboring monasteries Kapinovski "St. Nicolai the Wonderworker" and Plakovski "St. Prophet Elijah" (in Bulgarian). In: V. Diocese of Tarnovo, St. Zagora, 1978, Manuscript, 25. / [Александров 1978 : Н. Александров. Истории на двата съседни манастири Къпиновски „Св. Николай чудотворец“ и Плаковски „Св. Пророк Илия“ – В. Търновска епархия, Ст. Загора, 1978, Ръкопис, 25.]
- De Preradovic, F.M.**, (1977). Memoirs of the Russo-Turkish War (in Bulgarian). Sofia, Bulgaria, 1977, 250. / [Де Прерадович 1977: Ф. М. Де Прерадович. Спомени за Руско-турската война. С. 1977, 250.]
- Irechek, K.** (1899). Principality of Bulgaria (in Bulgarian). Part 2, Plovdiv, 1899, 890. / [Иречек 1899: К. Иречек. Княжество България. Част 2, Пловдив, 1899, 890.]
- Mihajlovski, N. Hr.**, (1949). From the memories of N. Hr. Mihajlovski (in Bulgarian). In: Magazine "Historical Review", Sofia, Bulgaria, 1949, books 4 and 5, 626. / [Михайловски 1949: Н. Хр. Михайловски „Из спомениите на Н. Хр. Михайловски“ – В: Сп. „Исторически преглед“, С. 1949, кн.4 и 5, 626.]
- Stanev, N.**, (1942). History of the Tarnovo sub-Balkan valley (in Bulgarian). Veliko Tarnovo, Bulgaria, 1942. / [Станев 1942: Н. Станев. История на Търновската подбалканска котловина. В. Търново, 1942.]
- Stanev, N.**, (2006). The battles near Elena during the Liberation War (in Bulgarian). Veliko Tarnovo, 2006. / [Станев 2006: Хр. Станев. Сраженията край Елена през Освободителната война. В.Т., 2006, 173.]
- Stefan Metropolitan, N.**, (1972). 700 years of the Kapinovo Monastery (in Bulgarian). In: Church Gazette 1972, issues 5, 5. / [Стефан Митрополит 1972: Стефан Митрополит. 700 години Къпиновски манастир. В: Църковен вестник 1972, бр.5, 5.]
- Tyutyundzhiev, I., Tsoneva, L.**, (2017). Tarnovo and the Tarnovo region during the Russo-Turkish war 1877-1878 (in Bulgarian). Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2017. / [Тютюнджиев, Цонева 2017: И. Тютюнджиев, Л. Цонева. Търново и Търновският край по време на Руско-турската война 1877-1878. В.Т.2017, 149.]
- Tsonev, Zv.**, (1937). Antiquities in the Bulgarian land (in Bulgarian). v.1, Plovdiv, 1937. / [Цонев 1937: Зв. Цонев. Старини из българската земя. т.1, Пловдив, 1937.]

PAVLINA VLADEVA

pvladeva@gmail.com

Chairman of a Club in domestic culture "Nadezda" -
Community centre "Nadejda -1869", Veliko Tarnovo, Bulgaria

AUTHOR` DATA WERE PUBLISHED ACCORDING GDPR RULES OF THE JOURNAL

ISSN: 2367-8038

Съставители
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездното ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или обучение, при пълно цитиране на текущата страница и след писмена декларация от цитиращия за липса на търговски намерения.

This work is subject to copyright. Open and free of charge use of digital/hard copies of publications is granted only for personal or educational use, with full citation of the current page, and after written declaration of the quoting side for not-commercial intention.

Научната поредица е регистрирана в НАЦИД с № 1209

Science series has been registered in NACID with No. 1209

© Авторски колектив, 2021

© Authors` Group, 2021

Техническо редактори:
Калина Сотирова-Вълкова
Николай Ноев
Паскал Пиперков

Technical editors:
Kalina Sotirova-Valkova
Nikolay Noev
Paskal Piperkov

www.math.bas.bg/vt/kin

ISSN: 2367-8038

том 7, брой 1 (10)/2021
vol. 7, issue 1 (10)/2021